CASTE

Social structure is a complex framework within which different institutions, associations and groups are tied together in organisational and functional interdependence. Caste is an essential ingredient of rural social structure.

The English word 'Caste' comes from the Portuguese word 'Casta' which means breed, race or kind. In the Indian context caste is popularly known as ' Jati' which connotes birth or descent.

Caste is used both as a unit and as a system. As a unit, caste is defined as 'a closed -rank status group.' As a system, caste refers to collectivity of restrictions, namely, restrictions on change of membership, occupation, marriage and communal and social relations.

Caste as a system of stratification has been viewed in two ways. Some sociologists have treated caste as a cultural phenomenon. Others have viewed it as a structural form. Those who consider caste as a cultural phenomenon treat it as a system of ideas, values and beliefs. On the other hand, the structuralists have viewed caste as a system of roles and status.

Definitions of Caste

"When a class is somewhat hereditary, we may call it caste." - **C.H. Cooley**

"A caste is an endogamous group, or collection of endogamous groups, bearing a common name, membership of which is hereditary imposing on its members certain restrictions in the matters of social intercourse, either following a common traditional occupation or claiming a common origin and generally regarded as forming a single homogeneous community." - **E.A.H. Blunt**

"Caste is a collection of families, group of families bearing a common name, claiming a common descent from a mythical ancestor, human or divine, professing to follow the same hereditary calling and regarded by those who are competent to give an opinion as forming a single homogeneous community." - **Risley**

"When status is wholly predetermined so that men are born to their lot without any hope of changing it, then the class takes the extreme form of caste." - **MacIver and Page**

Characteristics of caste

1. **Caste is Innate :** Its first distinguishing feature is its absolute rigidity and immobility. A man dies in the same caste in which he is born and it is the caste that

Scanned with CamScanner

DEMERITS OF CASTE SYSTEM

1. **Undemocratic :** Caste system denied equal opportunity for advancement to persons belonging to different castes. It is, therefore, undemocratic.
2. **No Vertical Mobility :** Caste system expected every individual to adopt the occupation prescribed for his caste, which purely hereditary. Any amount of struggle could not change cast status. Therefore, these were no upward or downward mobility of labor.
3. **Encouraged Untouchability :** Caste system prohibited any physical Contact or communication between Brahmin and Shudra. Even if a Shudra was sighted by a Brahmin at certain house it was considered pollution. Shadow of Shudra failing on Brahmin would defile him. This it encourages untouchability.
4. **Created a Class of Idlers :** Brahmins who were well entrenched at the top of social hierarchy stopped devoting themselves to study and teaching and started living on alms provided by other castes. Thus they become parasites of society.
5. **Oppression of Low Caste People :** Restrictions were imposed on low caste people regarding their place of living, their movements and other activities by high caste people so that former may not defile the latter. This resulted in low caste people being huddled together in a limited area having no access to community and facilities leading a miserable life. Brahmins became virtually tyrants.
6. **Encouraged Conversion :** The caste system was solely responsible for large conversion of people to Christianity and even Islam to extent. Low castes people who no hope of any honorable life had found that by conversion to Christianity they could lead a respectable life.
7. **Against Integrity of Nation :** Caste system made people more faithful and devoted to their castes than to their nation. Thus caste system made national unity and integrity difficult task.
8. **False Sense of Superiority and Inferiority :** In caste system Brahmin was superior being, simply because he was born as a Brahmin. This was not necessarily matched by his intellectual development and wisdom. On the contrary, any one born in a low caste was inferior. Members of high caste considered themselves sole possessors of intellect and wisdom and expected the lower castes to seek their advice before doing anything. This created bad feeling between castes.
9. **Hind Erance to Socio-economic Progress :** As there was no social mobility. People lost all initiative and this resulted stagnancy in socio-economic conditions.
10. **Nation Not Benefited :** Affairs of the nation were run by a few high caste people. Thus the nation was deprived of benefit of wisdom of the masses.
11. **Encouraged Treason :** Continuous oppression of low caste people by high caste ones made some of them rebets in the society. They even went to the extent of committing treason and helping invaders against their nation.

Scanned with CamScanner

ল। এই দলৰ
কা গ্ৰহণ কৰি
াকে মহাৰাষ্ট্ৰৰ
ৰ অঞ্চলতহে
মাৰাঠাসকলৰ
নীত যোগদান
কাম কৰে।
ৰিবলৈ চেষ্টা
গ্ৰহণ কৰি

তামিলনাডুৰ
ডি. এম. কে.
গ্ৰহণ কৰি
সৃষ্টি হৈছে।
াই ক্ৰমান্বয়ে
াৰ নেতৃত্বত
াছে।
সাম্প্ৰতিক
ছলিম লীগে
মাৰু কোনো
পতা কৰাত

লিংগায়ত
লত প্ৰাধান্য
ৰ। সেয়েহে
কৰিছিল।
ণা প্ৰদেশৰ
ৰাজনীতিত

াৰ বিস্তাৰ
ত প্ৰাধান্য
াছে। এই

কেতিয়াবা কেতিয়াবা ধৰ্মকো জাতিৰ ৰাজনীতিৰ লগত জড়িত কৰা দেখা যায়। পঞ্জাবত এনে ধৰণৰ ৰাজনীতিৰ প্ৰচলন আছে। শিখ এটা জাতি, এটা ধৰ্ম আৰু এটা সম্প্ৰদায়। পঞ্জাবৰ ৰাজনীতিত সেয়েহে শিখ আৰু অনা-শিখসকলৰ প্ৰভাৱ আছে। সেইদৰে আকালি আৰু অনা-আকালিৰ মাজত ৰাজনীতিত প্ৰাধান্য বিস্তাৰৰ প্ৰতিযোগিতা চলি আছে।

ভাৰতবৰ্ষৰ কেউখন ৰাজ্যৰ জাতিৰ ভূমিকা বিশ্লেষণ কৰিলে দেখা যায় যে জাতিয়ে ৰাজনৈতিক প্ৰক্ৰিয়াত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰি আহিছে। অৱশ্যে প্ৰয়োজনৰ সময়ত জাতিয়ে সাম্প্ৰদায়িক, ভাষিক আৰু আঞ্চলিকতাবাদী ধাৰণা গ্ৰহণ কৰা লোকৰ লগত দুজা-পৰাত আহিবলৈ চেষ্টা কৰে। জাতিৰ ৰাজনীতিৰ ফলত কেতিয়াবা চৰকাৰৰ উত্থান-পতন হোৱাৰ উদাহৰণো পোৱা যায়।

জাতিগত বিৰোধ (Caste Conflict) ঃ আমাৰ দেশৰ ৰাজনীতিত জাতিগত বিৰোধেও গুৰুত্বপূৰ্ণ স্থান অধিকাৰ কৰি আহিছে। বিভিন্ন জাতিৰ লোকৰ মাজত সৃষ্টি হোৱা উত্তেজনা আৰু বিৰোধৰ ফলত সমাজত অস্থিৰতা আৰু উত্তেজনাৰ সৃষ্টি হয় আৰু এই অস্থিৰতা আৰু উত্তেজনাই দেশৰ ঐক্য আৰু সংহতি সাধনত বাধাৰ সৃষ্টি কৰে। তলত দিয়া বিভিন্ন কাৰণত আমাৰ দেশত জাতিৰ ভিত্তিত বিৰোধৰ সৃষ্টি হোৱা বুলি ক'ব পাৰি।

(১) চৰকাৰী নীতিকো জাতিগত বিৰোধৰ কাৰণে জগৰীয়া কৰা হয়। আমাৰ দেশৰ সংবিধানে অনুসূচীত জাতি আৰু জনজাতিৰ লোকৰ কাৰণে বিশেষ সুবিধা দিয়াৰ ব্যৱস্থা কৰিছে। আনহাতে কিছুমান ৰাজ্যিক চৰকাৰে ভূমিহীন কৃষকসকলৰ কাৰণেও কিছুমান সুবিধা দিয়া নীতি গ্ৰহণ কৰিছে। চৰকাৰী নীতিৰ ফলত কিছুমান জাতিৰ সুবিধা বাঢ়ি আহিছে আৰু আন কিছুমান জাতিৰ সুবিধা কমি আহিছে। ইয়াৰ ফলত এই দুই জাতিৰ মাজত বিৰোধৰ সৃষ্টি হোৱাৰ উপক্ৰম হৈছে।

(২) তলৰ জাতিৰ মানুহৰ উচ্চাকাংক্ষা বৃদ্ধি আৰু ওপৰৰ জাতিৰ মানুহৰ মাজত দেখা দিয়া অসহিষ্ণুতাভাৱেই জাতি বিৰোধৰ সৃষ্টি কৰাত ৰৰঙণি যোগাইছে। আগতে তলৰ জাতিৰ লোকসকলে ওপৰৰ জাতিৰ নেতৃস্থানীয় ব্যক্তিসকলৰ প্ৰতি সন্মান দেখুৱাই আহিছিল। কিন্তু বৰ্তমান সময়ত পৰিস্থিতিৰ পৰিৱৰ্তন হৈছে। সাম্প্ৰতিক কালৰ তলৰ জাতিৰ যুৱক-যুৱতী-সকলে উচ্চজাতিৰ লোকৰ প্ৰতি সন্মান প্ৰদৰ্শন কৰিবলৈ ইতস্ততঃ কৰে। উচ্চজাতিৰ লোক-সকলেও তলত জাতিৰ লোকৰ এনে আচৰণক অপৰাধ হিচাবে বিবেচনা কৰে। ফলত জাতিগত বিৰোধৰ সৃষ্টি হয়। সিক্ৰি (Sikri)-ৰ মতে উচ্চ জাতিৰ লোকৰ অসহিষ্ণুতা আৰু তলৰ জাতিৰ লোকৰ উচ্চাকাংক্ষাৰ ফলত বিভিন্ন জাতিৰ মাজত সংঘৰ্ষৰ সৃষ্টি হয়।

(৩) বিভিন্ন জাতিৰ লোকৰ ৰাজনৈতিক চেতনাৰ বৃদ্ধিকো জাতি-বিৰোধৰ কাৰণ হিচাবে অভিহিত কৰা হয়। বিভিন্ন সময়ত অনুষ্ঠিত কৰা নিৰ্বাচনত আমাৰ দেশৰ সকলো শ্ৰেণীৰ লোকে অংশগ্ৰহণ কৰাৰ ফলত বিভিন্ন জাতিৰ লোকৰ ৰাজনৈতিক চেতনা বৃদ্ধি পাইছে। ৰাজনৈতিকভাৱে সচেতন বিভিন্ন জাতৰ লোকে অৰ্থনৈতিক অধিকাৰ ভোগ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰাৰ ফলত কিছুমান জাতিৰ লোকৰ স্বাৰ্থত আঘাত পৰে আৰু ইয়াৰ ফলত জাতি-বিৰোধৰ সৃষ্টি হয়।

Scanned with CamScanner

ASTE AND POLITICS IN INDIA

The caste system has, thus, emerged as a powerful social group mobilized to achieve certain objective. That, thus, made them powerful enough to effect the formation of government. Rajni Kothari, while talking about caste focuses on political dimensions of caste. According to him, 'Politics is a competitive enterprise; its purpose is the acquisition of power for the realization of certain goods and its process is one of identifying and manipulating existing and emerging allegiances in order to mobilize and consolidate positions. For that what are needed are organization and articulation of support, and where politics is mass based, the point is to articulate support through the organizations in which the masses are to be found'. According to him, the process of politics is one of identifying and manipulating existing structures in order to mobilize support and consolidate positions. Where the caste structure provides one of the most important organizational clusters in which the population is found to live, politics must strive to organize through such a structure. Hence, we can say that politicians mobilize caste grouping and identities in order to organize their power.

Dimensions of caste system:

1. **Secular Dimensions :** In emphasizing caste as a stratification system in which distances are rigidly maintained through endogamy, pollution and the legitimacy of rituals, caste as a system of conflict and interaction has received sparse attention. Yet, the fact is that functionalism and caste cleavages, patterns of alignment and realignment among the various strata, and a continuous striving for social mobility have always been prominent features of the caste system.
2. **Integration Dimension :** The caste system not only determines the individual's social status, but also differentiates and assigns occupational and economic roles. It, thus, gives a place to every individual from the highest to the lowest, and makes for a high degree of identification and integration. At the same time, it is an integration structure of a specific type, namely, one, that is more intense in its small group orientation and particularistic loyalties, and where wider loyalties operate only when they are structured through the prevailing differentiations. This aspect is important in understanding the structural impact of democratic nation-building. For the competitive style of democratic politics involves group action and cohesion; democratic politics is as much a process of fusion as of fission.
3. **Dimension of Consciousness :** Castes enters politics through the 'consciousness aspect' highlighted by its symbolism and value structure. This is where symbolic gesture for culture mobility such as, 'Sanskritisation'18, 'Westernisation' and 'Secularisation' assume or disguise political overtones in their manifestation. According to Rajni Kothari, 'It is not politics that gets caste-ridden; it is caste that gets politicized'. The operation of competitive politics has drawn caste out of its apolitical context and given it a new status and identity.

The political behavior of the people of the members of different political parties is caste-oriented or is influenced by the caste consideration. The caste system emerged as powerful group, because of their number and entered politics for the

Scanned with CamScanner

secon... Mandal. This commissio... for OBC in recruitm... ...ings both per cent of reservation under the central & state Governments. National Front Government under V. P. Singh tried to implement these recommendations in Mid-1990s. This was opposed by intense political struggle. To control the situation, Supreme Court intervened which made it clear that total reservation will not exceed 50 per cent and that the policy of reservation in public service shall exclude the 'creamy layers' of the reserved social categories.

Caste in the Present Context

The Indian society and the caste system have changed tremendously over the years after Independence. We find continuity as well as change in the perceptions and practices of castes in contemporary times. One may find participation of people of one caste in marriage and celebrations of other caste people. Instead of 'Jati', these people prefer to use the term 'samaj'. This has happened because of the changes in socio-economic fabric not only in urban India, but also in rural India; wherein earlier times, one's social position was defined by his/her membership to their caste group. Now, it is more in terms of their belonging to class-group. This has happened because of emergence of visible forces of social change making migration to urban areas, participation and getting fruits of development, investment of money back at home an easy or probable action. To map these social change, Srinivas introduced the concepts like Sanskritization in his influential study on social changes happening in contemporary India. Besides, Sanskritization, Srinivas coined another term called Westernization to denote the changes introduced by more than 200 years of British Colonialism. The term subsumes changes occurring at different levels including technology, institutions, ideology

and values.

However, besides these positive changes, our country has, over the period of time witnessed many caste based violence especially in 1960s between the upper castes and lower castes wherein oppressive form of violence is normally directed at the lower-caste, landless poor, initiated largely by landholding powerful upper castes punishing them for violating caste hierarchy and sometimes for avenging the wrongs done by the lower castes. This has been more visible in Indian states like Maharashtra, Gujarat, Tamil Nadu, Karnataka, Andhra Pradesh, Bihar and UP. All this resulted into consolidation of caste members as 'caste senas' to protect the honour or pride. In Bihar, senas of Bhumihars, Rajputs and Yadavs are prominent in their fight against and other 'lower castes'.

Party politics in Independent India has influenced caste, and it is reflected in the electoral processes too. Across the country, one finds that leaders of the powerful and large parties are successful in translating their numerical strength into political power by mobilizing horizontally their members. But since the 1980s, a more polarized caste politics has emerged around the vexed issue of reservations. The explicit purpose of Reservation policy and positive discrimination was to ensure equality of opportunity to tribals, dalits, women, and other low caste people. By this policy, Constitutional delegitimacy of caste has acquired new levels in India. However, experience shows that this policy has mainly benefitted middle class among the lower caste rather than the poor low caste people, who has basicly earned nothing from this positive discrimination. The process of Mandalization, a term coined by many sociologists, provided lower caste better opportunities, but same has not actually reached them has rather benefited wealthy middle class among those low castes. In fact, it has been argued that Mandalization is also a result of the rise of middleclass section among lower caste OBCs.

The government, over the years since independence tried to uplift lower castes by land reform, better and free education, policy of reservation and positive discrimination. However, these benefits have failed to reach actual sufferers of Caste System in India.

লোক কিছুমানে সংঘবদ্ধ হৈ ঝাড়খণ্ড নামৰ ৰাজনৈতিক দল এটাৰ সৃষ্টি কৰিছিল। এই দলৰ দাবীৰ ভিত্তিতে বৰ্তমান ঝাড়খণ্ড নামৰ ৰাজ্য এখনৰ সৃষ্টি কৰা হৈছে।

(২) মহাৰাষ্ট্ৰৰ ৰাজনীতিত মাৰাঠা, ব্ৰাহ্মণ আৰু মহাৰ্হসকলে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰি আহিছে। ব্ৰাহ্মণসকল শিক্ষাৰ বিষয়ত ভালেখিনি আগবঢ়া হোৱাৰ কাৰণে তেওঁলোকে মহাৰাষ্ট্ৰৰ ৰাজনীতিত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰি আহিছে। অৱশ্যে গাঁও অঞ্চলতকৈ চহৰ অঞ্চলতহে তেওঁলোকৰ প্ৰভাৱ বেছি। চাতাৰা, কোলাপুৰ, জলগাঁও আদি গাঁও অঞ্চলত মাৰাঠাসকলৰ প্ৰভাৱ বেছি। মহাৰ্হসকল হৈছে হৰিজন। তেওঁলোকৰ বেছিভাগ লোকে সৈন্যবাহিনীত যোগদান কৰিছে। উদ্যোগ আৰু ব্যৱসায়িক প্ৰতিষ্ঠানসমূহতো শ্ৰমিক হিচাপে তেওঁলোকে কাম কৰে। সেয়েহে ৰাজনৈতিক দলসমূহে নিৰ্বাচনৰ সময়ত তেওঁলোকৰ সমৰ্থন লাভ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰে। ভোট বেংক হিচাবে তেওঁলোকেও ৰাজ্যৰ ৰাজনীতিত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰি আহিছে।

(৩) তামিলনাড়ুৰ ৰাজনীতিতো জাতিৰ ভূমিকা কম নহয়। সাধাৰণতে তামিলনাড়ুৰ লোকসকল হিন্দু আৰু হিন্দী বিৰোধী। তামিলনাড়ুত বাস কৰা দ্ৰাবিড়ীসকলে ডি. এম. কে. নামৰ ৰাজনৈতিক দল এটাৰ সৃষ্টি কৰি এই ৰাজ্যৰ ৰাজনীতিত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰি আহিছে। এই দলত ভাঙোনৰ সৃষ্টি হোৱাৰ ফলত AIDMK নামৰ আন এটা দলৰ সৃষ্টি হৈছে। চিত্ৰতাৰকা ৰামচন্দ্ৰণে এই দলৰ নেতৃত্ব বহন কৰিছিল। কৰুণানিধি আৰু জয়ললিতাই ক্ৰমান্বয়ে ডি. এম. কে. আৰু এ. আই. ডি. এম. কে. দলৰ নেতৃত্ব বহন কৰি আছে। জয়ললিতাৰ নেতৃত্বত এ. আই. ডি. এম. কে. দলে বৰ্তমান তামিলনাড়ুৰ শাসনকাৰ্য পৰিচালনা কৰি আছে।

কেৰেলাতো জাতিয়ে ৰাজনীতিত ভালেখিনি প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰিছিল। কিন্তু সাম্প্ৰতিক কালত এই ৰাজ্যত জাতিতকৈ ধৰ্মৰ প্ৰভাৱহে ৰাজনীতিত বেছি। এই ৰাজ্যত মুছলিম লীগে ভালেখিনি প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰি আছে। কোনো এটা দলৰ প্ৰতি আনুগত্য দেখুৱাই আৰু কোনো এটা দলৰ প্ৰতি থকা সমৰ্থন উঠাই লৈ মুছলিম লীগে এই ৰাজ্যৰ চৰকাৰ ভঙা-পতা কৰাত বৰঙণি যোগাই আহিছে। কেৰালাত ব্ৰাহ্মণ, নায়াৰ আদি জাতিৰ প্ৰভাৱ বেছি।

কৰ্ণাটকৰ ৰাজনীতিতো জাতিৰ প্ৰভাৱ আছে। এই ৰাজ্যৰ প্ৰধান জাতি দুটা হৈছে লিংগায়ত (Lingayats) আৰু ভোকালিংগজ (Vokkalingas)। ভোকালিংগসকলে মহীশূৰ অঞ্চলত প্ৰাধান্য বিস্তাৰ কৰি আছে। তেওঁলোকে লিংগায়তসকলৰ নিয়ন্ত্ৰণত থাকিবলৈ ইচ্ছা নকৰে। সেয়েহে তেওঁলোকৰ কাৰণে দক্ষিণা প্ৰদেশ নামৰ ৰাজ্য এখনৰ দাবী তেওঁলোকে উত্থাপন কৰিছিল। লিংগায়তসকলে বাংগালোৰ অঞ্চলত প্ৰাধান্য বিস্তাৰ কৰি আছে। তেওঁলোকে দক্ষিণা প্ৰদেশৰ (Dakhsina Pradesh) দাবীৰ বিৰোধিতা কৰে। এনেদৰে কৰ্ণাটক প্ৰদেশতো জাতিয়ে ৰাজনীতিত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰি আছে।

অন্ধ্ৰপ্ৰদেশৰ ৰাজনীতিতো জাতিৰ প্ৰভাৱ দেখা যায়। এই ৰাজ্যৰ ৰাজনীতিত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰা প্ৰধান জাতি দুটা হৈছে কাম্মা আৰু ৰেড্ডি। কাম্মাসকলে কৃষ্ণা-গোদাবৰী অঞ্চলত প্ৰাধান্য বিস্তাৰ কৰি আছে। আনহাতে ৰেড্ডিসকলে আন আন অঞ্চলত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰি আছে। এই জাতি দুটাৰ উপৰিও এই ৰাজ্যৰ ৰাজনীতিত ব্ৰাহ্মণসকলৰ প্ৰভাৱো কম নহয়।

Scanned with CamScanner

চৰকাৰী কাৰ্যালয়ত জাতিত্ব কৰ্মচাৰীৰ সংখ্যা বৃদ্ধি হৈছে। পঞ্চমতে, যাতায়াত আৰু যোগাযোগৰ সুবিধা বাঢ়িছে। তেনেদৰে, উৎপাদন বৃদ্ধি হৈছে। ইয়াৰ ফলত গাঁও অঞ্চলত জাতিৰ চেতনাও বৃদ্ধি পাইছে। কৃষি আধুনিকীকৰণ প্ৰক্ৰিয়াই ৰাজনীতিত জাতিৰ ভূমিকাও বৃদ্ধি কৰিছে।

(৭) জাতি সংগঠন কিছুমানেও ৰাজনীতিত জাতিৰ ভূমিকা বৃদ্ধি কৰাত বৰঙণি যোগাইছে। এই সংগঠনসমূহে জাতিৰ স্বাৰ্থ ৰক্ষা কৰাৰ উদ্দেশ্যে সভা-সমিতি অনুষ্ঠিত কৰি জনমতৰ সৃষ্টি কৰে আৰু চৰকাৰৰ ওপৰত হেঁচা প্ৰয়োগ কৰে। অৰ্থনৈতিক সুবিধা লাভ কৰাৰ চেষ্টা কৰাৰ লগতে ৰাজনীতিৰ ওপৰতো প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰে।

(৮) সাধাৰণতে সামন্তবাদী সমাজ ব্যৱস্থাত জাতিৰ ওপৰত প্ৰাধান্য দিয়া হয়। ভাৰতবৰ্ষত এতিয়াও সামন্তবাদ সম্পূৰ্ণৰূপে নাইকিয়া হোৱা নাই। বিশেষকৈ গাঁও অঞ্চলত জাতিৰ প্ৰভাৱ বেছি। গাঁও অঞ্চলত জাতিৰ স্বাৰ্থৰ ভিত্তিত নিৰ্বাচনী প্ৰচাৰ কাৰ্য চলোৱা হয়। আমাৰ দেশৰ গাঁও অঞ্চলৰ লোকসকল সাধাৰণতে শিক্ষাৰ বিষয়ত বেছি আগবঢ়া নহয়। এনে সমাজত অন্ধবিশ্বাস আৰু কুসংস্কাৰৰ প্ৰভাৱ বেছি। সেয়েহে এনে সমাজৰ ৰাজনীতিত জাতিৰ স্বাৰ্থৰ প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰে।

(৯) ভাৰতবৰ্ষত হোৱা আৰ্থ-সামাজিক পৰিবৰ্তনেও ৰাজনীতিত জাতিৰ ভূমিকা বৃদ্ধি কৰাত সহায় কৰে। সম্প্ৰতিক কালত মাটিৰ মালিকানাস্বত্ব কৃষকসকলৰ হাতলৈ হস্তান্তৰিত হৈছে। ইয়াৰ ফলত ৰাজনীতিত কৃষকসকলৰ ভূমিকা বৃদ্ধি হৈ আহিছে।

(১০) ৰাজনৈতিক নেতাসকলে জাতিক নিজৰ স্বাৰ্থত ব্যৱহাৰ কৰাৰ ফলতো ৰাজনীতিত জাতিৰ ভূমিকা বৃদ্ধি হৈ আহিছে। এই নেতাসকলে জাতিক ক্ষমতা লাভৰ এটা আহিলা হিচাপে বিবেচনা কৰে আৰু জাতিৰ ভিত্তিত ভোটদান কৰিবলৈ ভোটাৰসকলৰ প্ৰতি আবেদন জনায়। বিভিন্ন জাতিৰ লোকৰ সমৰ্থন লাভ কৰিবলৈ ৰাজনৈতিক দলসমূহে বিভিন্ন পদ্ধতি অৱলম্বন কৰে। মন্ত্ৰীসভা গঠন আৰু প্ৰশাসনীয় বিষয়াৰ নিয়োগৰ বিষয়তো জাতিৰ প্ৰভাৱ দেখা যায়।

(১১) নিৰ্বাচনৰ সময়ত জাতিৰ ভিত্তিত প্ৰাৰ্থী মনোনীত কৰাৰ ফলতো আমাৰ দেশৰ ৰাজনীতিত জাতিৰ প্ৰভাৱ বৃদ্ধি হোৱা দেখা যায়। কেতিয়াবা কেতিয়াবা দুটা জাতিৰ প্ৰাৰ্থীৰ মাজত নিৰ্বাচনী প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা হোৱা দেখা যায়। উদাহৰণস্বৰূপে কেৰালাত নায়াৰ আৰু ইজহেভাস, তামিলনাডুত নাদাৰ, ৰেড্ডি, কাম্মা, ভেল্লা, কৰ্ণাটকত লিংগায়েত আৰু ভোকালিংগা, গুজৰাটত পাতিদাৰ আৰু আয়াভাল, উত্তৰপ্ৰদেশ আৰু বিহাৰত জাঠ, ৰাজপুত, যাদৱ আদি জাতিৰ প্ৰাৰ্থীৰ মাজত প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা হোৱাৰ উদাহৰণ পোৱা যায়। জাতিৰ ভিত্তিত ৰাজনৈতিক দলৰ সৃষ্টি হোৱাৰ উদাহৰণো আছে।

ৰাজ্যৰ ৰাজনীতিত জাতিৰ ভূমিকা (Role of Caste in State Politics) ঃ ৰাজ্যসমূহৰ ৰাজনীতিতো জাতিয়ে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে। তলত ৰাজ্যকেইখনত জাতিৰ ভূমিকাৰ বিষয়ে চমু আলোচনা কৰা হ'ল ঃ

(১) বিহাৰৰ ৰাজনীতিত ব্ৰাহ্মণ, কায়স্থ, ৰাজপুত আৰু পিচপৰা অনুসূচীত জনজাতিৰ লোকসকলে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰি আহিছে। বিহাৰ আৰু উৰিষ্যাৰ সীমান্তৰ জনজাতিৰ

"Even Brahmins and Rajputs, who traditionally enjoyed higher Social States, have approached the Government in some regions to be classified as backward."—*Sikri*

(৪) জাতি-বিৰোধ নাইকিয়া কৰাৰ উদ্দেশ্যে চৰকাৰে দেখুওৱা শিথিলতাকো জাতি-বিৰোধৰ কাৰণ হিচাবে উল্লেখ কৰা হয়। জাতিগত বিৰোধ দমন কৰাৰ উদ্দেশ্যে চৰকাৰসমূহে কোনো শক্তিশালী ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰা দেখা নাযায়। জাতিৰ মাজত বিৰোধৰ সৃষ্টি কৰা নেতাসকলে ৰাজনৈতিক নেতাৰ ছত্ৰছায়াত নিৰাপদে জীৱন নিৰ্বাহ কৰি থাকে। ৰাজনৈতিক স্বাৰ্থৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়া চৰকাৰে বিৰোধৰ সৃষ্টি কৰা নেতাসকলৰ বিৰুদ্ধে কোনো দৃঢ় পদক্ষেপ লোৱাৰ পৰা বিৰত থকাৰ ফলত জাতি-বিৰোধৰ সৃষ্টি হয়।

(৫) কিছুমান অঞ্চলত তলৰ জাতিৰ লোক বিশেষকৈ হৰিজন সম্প্ৰদায়ৰ লোকৰ ওপৰত কৰা অত্যাচাৰৰ ফলত জাতি-বিৰোধৰ সৃষ্টি হয়। এই শ্ৰেণীৰ লোকে তেওঁলোকৰ আৰ্থ-সামাজিক অৱস্থাৰ উন্নতিৰ কাৰণে দাবী উত্থাপন কৰিলে এই দাবীক মষিমূৰ কৰাৰ উদ্দেশ্যে তেওঁলোকৰ ওপৰত অত্যাচাৰ কৰা হয়। ইয়াৰ ফলত জাতি-বিৰোধৰ সৃষ্টি হয়। তামিলনাডু, মহাৰাষ্ট্ৰ, বিহাৰ আদি ৰাজ্যত এনে জাতি-বিৰোধ হোৱাৰ উদাহৰণ আছে।

(৬) শেষত, জাতি-বিৰোধৰ সৃষ্টি কৰা ব্যক্তিসকলক শাস্তি নিদিয়াৰ ফলতো জাতি-বিৰোধৰ সৃষ্টি হয়। কেতিয়াবা কেতিয়াবা বিভিন্ন প্ৰভাৱগোষ্ঠীৰ হেঁচাত এনে ব্যক্তিক আটক কৰা হয় যদিও, প্ৰমাণৰ অভাৱত তেওঁলোকে শাস্তিৰ পৰা ৰেহাই পায়।

(ঙ) সাম্প্ৰদায়িকতাবাদ

[COMMUNALISM]

ধৰ্মীয় বিষয়ত মানুহ সদায় সজাগ থাকে। কেতিয়াবা জনসাধাৰণ এই ক্ষেত্ৰত অধিক সজাগ হোৱা দেখা যায়। তেতিয়াই সাম্প্ৰদায়িকতাই গা কৰি উঠিব পাৰে। ধৰ্মই মানুহৰ মাজত একতা আৰু সংহতি স্থাপনত যথেষ্ট পৰিমাণে সহায় কৰে। আকৌ এই ধৰ্মই মানুহৰ মাজত এক সংহতিৰ ভাব [illegible]

Threat to general peace & society stability:

Caste system always threatened the peace and stability of the society. Inequality always gave rise to discontentment and anger. Low caste people with suppressed rights always looked for chances to revolt against the rules of the caste system.

Social Fragmentation:

Caste system gave rise to a divided society. Unity was not preached in caste system fragmentation. Intermingling between castes was uncommon and it created a permanent distance between inter-caste relationships.

MERITS OF CASTE SYSTEM

1. **Preservation of Culture :** Caste system helped in preservation of culture and these were passed on from generation to generation.
2. **Preservation of Purity :** Caste system, because of its endogenous nature, permitted marriage only within the caste and thus preserved purity of each caste.
3. **Division of Labor :** Caste system required each individual to do the work prescribed for his caste, i.e. Brahmins job was to teach, Kshatriyas to fight war, Vaishyas to run trade and Shudras to serve other castes. This division of labor ensured smooth functioning of society.
4. **Co-operation within Castes :** Caste system fastened cooperation with each caste. They co-operated with each other to preserve their culture and protect it from degradation by other castes.
5. **Absence of Competition :** As social status was hereditary and no amount or personal accomplishments could change it, there was no competition to improve status. People, therefore, utilized their energies for general benefit of society rather than Personal advancement.
6. **Panchayat System :** Panchayat system is an outcome of caste system. All disputes within a caste were referred to the caste Panchayat. Panchayats though secular in outlook exist even now in rural India.
7. **Increased Professional Proficiency :** Caste system helped in increasing proficiency in each vocation because accumulated experience of and store was handed over by father to son.
8. **Healthy Social Life :** Caste system made people disciplined and co-operative. People carried out the duties assigned due to their caste with responsibility. There was social amity between members of same caste.
9. **Protected the Society :** Rigidity of our caste system was responsible for protecting our society from cultural invasion by alien societies.
10. **Permanency and Continuity :** Each casts had a permanent body of constitutions to guide his social behaviors and action. The customs and beliefs were passed on from generation the gĕneration. Thus caste system had permanency and continuity.

Scanned with CamScanner

(২) নিৰ্বাচনৰ সময়ত ৰাজনৈতিক দলসমূহে জাতিৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়ে। ভোট লাভৰ উদ্দেশ্যে জাতিৰ ভিত্তিত প্ৰাৰ্থীক মনোনয়ন দিয়া, জাতিৰ ভিত্তিত মন্ত্ৰীসভাৰ সদস্য নিয়োগ কৰা আদি পদ্ধতিও অৱলম্বন কৰা হয়। ভোটাৰসকলকো জাতিৰ ভিত্তিত ভোটদান কৰিবলৈ উৎসাহ দিয়া হয়। সংক্ষেপতে ক'বলৈ হ'লে নিৰ্বাচনত দলীয় প্ৰাৰ্থীৰ মনোনয়ন, দলীয় প্ৰচাৰকাৰ্য পৰিচালনা, মন্ত্ৰীসভাৰ সদস্য নিৰ্বাচন, চৰকাৰৰ নীতি আৰু সিদ্ধান্ত সকলো বিষয়তে জাতিৰ প্ৰাধান্য দেখা যায়।

(৩) সাৰ্বজনীন প্ৰাপ্তবয়স্কৰ ভোটাধিকাৰ প্ৰয়োগ কৰা নীতিৰ কাৰণেও ৰাজনীতিত জাতিৰ প্ৰাধান্য বাঢ়ি আহিছে। সাম্প্ৰতিক কালত ১৮বছৰ বয়সৰ সকলো নাগৰিককে ভোটদান কৰাৰ অধিকাৰ দিয়া হৈছে। সেয়েহে জাতিৰ স্বাৰ্থ ৰক্ষাৰ কাৰণে ভোটাৰসকলে নিৰ্বাচনত নিজৰ জাতিৰ লোকক নিৰ্বাচিত কৰিবলৈ চেষ্টা কৰে।

(৪) শাসক শ্ৰেণীৰ লোকৰ হাতৰ পৰা জনসাধাৰণৰ হাতলৈ শাসনৰ ক্ষমতা হস্তান্তৰিত হোৱাৰ ফলতো ৰাজনীতিত জাতিৰ প্ৰাধান্য বাঢ়ি আহিছে। শ্ৰীনিবাস (Srinivas)-ৰ মতে ৰাজনৈতিক ক্ষমতা জনসাধাৰণৰ হাতলৈ যিমান পৰিমাণে হস্তান্তৰিত হৈছে, সিমান পৰিমাণে ৰাজনীতিত জাতিৰ ভূমিকা আৰু কাৰ্য-কলাপো বৃদ্ধি হৈ আহিছে।

(৫) সাংবিধানিক ব্যৱস্থাইও ৰাজনীতিত জাতিৰ প্ৰভাৱ বৃদ্ধি কৰাত সহায় কৰিছে। দেশৰ জনসাধাৰণৰ মাজত সমতা প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ উদ্দেশ্যে সংবিধানৰ তৃতীয় অধ্যায়ত সমতাৰ অধিকাৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। এই অধিকাৰৰ জৰিয়তে সামাজিক বিষয়ত থকা বৈষম্য আঁতৰ কৰা হৈছে। চৰকাৰী চাকৰিৰ বিষয়তো জাতি, ধৰ্ম আদিৰ ভিত্তিত থকা বৈষম্য আঁতৰ কৰা হৈছে। কিন্তু অনুসূচীত জাতি আৰু জনজাতিৰ লোকৰ কাৰণে বিশেষ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰা হৈছে। এই শ্ৰেণীৰ লোকৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ কাৰণে শিক্ষানুষ্ঠানত আসন সংৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা আছে। তেওঁলোকৰ কাৰণে বিশেষ জলপানী দিয়াৰ ব্যৱস্থা আছে। চাকৰি আৰু প্ৰমোচনৰ বিষয়টো এই শ্ৰেণীৰ লোকৰ কাৰণে সংৰক্ষণ আৰু বিশেষ ব্যৱস্থা আছে। পঞ্চায়তৰ পৰা কেন্দ্ৰীয় বিধানমণ্ডললৈ বিভিন্ন গোটত এই শ্ৰেণীৰ লোকৰ কাৰণে আসন সংৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা আছে। এই শ্ৰেণীৰ লোকৰ কাৰণে ইমানবোৰ সুবিধা থকাৰ কাৰণে আন জাতিৰ লোকেও এই সুবিধা দাবী কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিছে। যিসকল ব্ৰাহ্মণ আৰু ৰাজপুতে সমাজত উচ্চস্থান অধিকাৰ কৰি আছিল, তেওঁলোকেও পিচপৰা শ্ৰেণীৰ লোকত অন্তৰ্ভুক্ত হ'বলৈ দাবী উত্থাপন কৰিছে। অসমত কোচ ৰাজবংশীসকলেও অনুসূচীত জাতিত তেওঁলোকক অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব লাগে বুলি আন্দোলন আৰম্ভ কৰিছে। এনেবোৰ ব্যৱস্থাই জাতি চেতনাৰ সৃষ্টি কৰি দেশৰ বিকাশত বাধাৰ সৃষ্টি কৰিছে।

(৬) স্বাধীন ভাৰতত হোৱা পৰিৱৰ্তন কিছুমানেও ৰাজনীতিত জাতিৰ ভূমিকা বৃদ্ধি কৰিছে। কোলেন্দা (Kolenda)-ৰ মতে ভাৰত স্বাধীন হোৱাৰ পিছত তলত দিয়া ধৰণৰ পৰিৱৰ্তন হৈছে— প্ৰথমতে, সাৰ্বজনীন প্ৰাপ্তবয়স্কৰ ভোটাধিকাৰৰ প্ৰচলন হৈছে। দ্বিতীয়তে, অস্পৃশ্যতা বৰ্জন কৰা হৈছে। তৃতীয়তে, শিক্ষাৰ বিস্তাৰৰ ফলত শিক্ষিত লোকৰ সংখ্যা বাঢ়ি আহিছে। চতুৰ্থতে, শিক্ষানুষ্ঠান,

---

"Caste is evident everywhere and at all levels of electoral process—the selection of candidates, campaign, voting behaviour and the formation of ministers." —*Sikri*

যেযমাৰ পৃষ্ঠপোষকতা কৰিছিল।
সমাজ আনিয়ে আমাৰ দেশৰ পৰা জাতিভেদ প্ৰথাক নাইকিয়া কৰাৰ কাৰণে চেষ্টা কৰিছিল
যদিও জাতিভেদ প্ৰথা বজায় ৰখাৰ উদ্দেশ্যে বৃটিছ চৰকাৰে গ্ৰহণ কৰা ব্যৱস্থাই জাতি প্ৰথাৰ
বিলোপ সাধন কৰাৰ উদ্দেশ্যে কৰা আন্দোলন দুৰ্বল কৰি তুলিছিল। আনকি স্বাধীনতা আন্দোলন
চলি থকা সময়ছোৱাৰ ভিতৰতো জাতিৰ ভিত্তিত থকা প্ৰভেদ নাইকিয়া কৰাটো সম্ভৱ হৈ উঠা
নাছিল। কিয়নো জাতিকেন্দ্ৰিক সাহসিকতাৰ প্ৰতি সমৰ্থন জনাই বৃটিছ চৰকাৰে তেওঁলোকৰ
শাসন চলাই যোৱাৰ কাৰণে চেষ্টা কৰিছিল। ১৮৫৭ চনৰ বিপ্লৱৰ পিছত বৃটিছ চৰকাৰে
উপলব্ধি কৰিছিল যে ভাৰতত তেওঁলোকৰ শাসন দীৰ্ঘম্যাদী কৰাৰ একমাত্ৰ উপায় হৈছে জাতি
আৰু ধৰ্মৰ ভিত্তিত ভাৰতবাসীৰ মাজত বিভেদৰ সৃষ্টি কৰা। সেয়েহে জাতি আৰু ধৰ্মৰ ভিত্তিত
ভাৰতবাসীৰ মাজত বিভেদৰ সৃষ্টি কৰা নীতি বৃটিছ চৰকাৰে অৱলম্বন কৰিছিল।

জাতিৰ ভিত্তিত ভাৰতীয় লোকৰ মাজত ৰক্ষণশীল থকাৰ প্ৰচলন আছিল যদিও, সাম্প্ৰতিক
কালত এই প্ৰভেদ কমি আহিছে। শিক্ষাৰ প্ৰসাৰ, উদ্যোগীকৰণ, নগৰীকৰণ, আধুনিকীকৰণ,
পাশ্চাত্য দেশৰ প্ৰভাৱ, যাতায়াত আৰু যোগাযোগৰ সুবিধা আদিৰ ফলত মানুহৰ মনৰ পৰা
অন্ধবিশ্বাস আৰু কুসংস্কাৰ ভালেখিনি আঁতৰি গৈছে। চহৰ-নগৰৰ বিভিন্ন শিক্ষানুষ্ঠানত বিভিন্ন
জাতিৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে শিক্ষা লাভ কৰে। একেটা ছাত্ৰাবাসতে বিভিন্ন জাতিৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী আৱাসী
হিচাবে থাকে আৰু একেখন মেজতে বিভিন্ন জাতিৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে আহাৰ গ্ৰহণ কৰে। চহৰ-
নগৰৰ একেটা অঞ্চলতে বিভিন্ন জাতিৰ লোকে স্থায়ীভাৱে বাস কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰাৰ ফলত
তেওঁলোকৰ মাজত ঘনিষ্ঠতা বাঢ়ি আহিছে। বিভিন্ন জাতিৰ যুৱক-যুৱতীৰ মাজত বৈবাহিক
সম্পৰ্ক স্থাপন হোৱাৰ ভালেমান উদাহৰণো পোৱা যায়। অৰ্থাৎ সামাজিক বিষয়ত জাতিৰ
ভিত্তিত থকা ৰক্ষণশীল মনোবৃত্তি ক্ৰমান্বয়ে কমি আহিছে।

সামাজিক বিষয়ত জাতিৰ ভিত্তিত থকা প্ৰভেদ ভালেখিনি কমি আহিছে যদিও, ৰাজনৈতিক
বিষয়ত জাতিৰ ভূমিকা ক্ৰমান্বয়ে বৃদ্ধি হৈ আহিছে। স্বাধীনতা আন্দোলনৰ নেতৃত্ব বহন কৰা
নেতাসকলে স্বাধীনতা লাভৰ পিছত জাতিৰ প্ৰভাৱ নোহোৱা ৰাজনীতিৰ সমৰ্থন জনাইছিল
যদিও, ৰাজনৈতিক বিষয়ত জাতিৰ প্ৰভাৱ কমি অহা নাই। তলত দিয়া বিভিন্ন কাৰণত
ৰাজনীতিত জাতিৰ প্ৰভাৱ বাঢ়ি আহিছে।

(১) ৰাজনীতিত জাতিৰ প্ৰভাৱ বৃদ্ধি কৰা বিষয়ত ৰাজনৈতিক দলসমূহকো দায়বদ্ধ কৰা
হয়। ৰাজনৈতিক দলসমূহে ৰাজনৈতিক আদৰ্শ আৰু দলীয় কাৰ্যসূচী কাৰ্যকৰী কৰাৰ ওপৰত
গুৰুত্ব দিয়াতকৈ ধৰ্মনিৰপেক্ষ আদৰ্শ কাৰ্যকৰী কৰাৰ উদ্দেশ্যে জাতিৰ চেতনাক অস্ত্ৰ হিচাবে
ব্যৱহাৰ কৰি আহিছে। গণতান্ত্ৰিক শাসন ব্যৱস্থাত ভোট লাভৰ কাৰণে বিভিন্ন পদ্ধতি অৱলম্বন
কৰিব পাৰি। যিহেতু কোনো কোনো অঞ্চলত জাতি চেতনা বেছি, তেনে অঞ্চলত জাতিৰ স্বাৰ্থৰ
অজুহাতত দলসমূহে ৰাজনৈতিক স্বাৰ্থপূৰণৰ কাৰণে চেষ্টা কৰে। আনকি জাতিৰ ভিত্তিত
ৰাজনৈতিক দলৰ সৃষ্টি হোৱা উদাহৰণো আছে।

Scanned with CamScanner

... groups and the thoroughness of the system are also due to the habit of the Hindu mind to create categories and to carry things to their logical end a characteristic manifest in our literature, philosophy and religious creeds."

Further, caste system, is not a monopoly of India. It existed and still exists in many parts of the world. The feudal system of medieval Europe was a species of caste system. Certain ethnic groups such as Jews and Negroes are still treated as castes in many civilized countries including the United States. What is unique in the Hindu caste system is that it alone classified some groups as untouchable and unapproachable.

EFFECTS/ IMPACT OF CASTE

The effects / impact of Caste system have been discussed under the following headings.

Lack of Freedom among people:

Caste system had some serious effect on the freedom of people. Since all

Widening of gap between hi

Caste system created a
was done purposely so that
influential in the society.

Limited or restricted Social gro

Caste system preached
not encouragement. As a resul
not allowed to go beyond the
determined and limited by the

Child marriage:

Caste system also encoura
of inter-caste union. Adults may
outside their castes. Thus, childrer
of their own.

Scanned with CamScanner

স্বাধীনতা অৰ্জন কৰিছে আঞ্চলিকতাবাদৰ জৰিয়তে নহয়, সৰ্বভাৰতীয় মনোভাৱাপন্ন হৈহে। আঞ্চলিকতাবাদ যাতে ক্ষমতা লাভৰ উপায় হ'ব নোৱাৰে তাৰ প্ৰতি সকলোৱে চোকা দৃষ্টি ৰখা উচিত। স্বাৰ্থপৰ ৰাজনৈতিক নেতাবিলাকে সাধাৰণ উপায়েৰে তেওঁলোকৰ স্বাৰ্থ পূৰণ কৰিব নোৱাৰিলে আঞ্চলিকতাবাদৰ আশ্ৰয় লয়।

(ঘ) জাতি প্ৰথা বা জাতিবাদ
[CASTE SYSTEM OR CASTEISM]

ভাৰতৰ ৰাজনীতিৰ বিচাৰ্য বিষয়সমূহৰ ভিতৰত জাতি প্ৰথা বা জাতিবাদ হৈছে অন্যতম। জাতি প্ৰথা, যৌথ পৰিয়াল আৰু গাৱঁলীয় সম্প্ৰদায়—এই তিনিটা হৈছে ভাৰতীয় সমাজৰ প্ৰধান স্তম্ভ। এই তিনিটাৰ ভিতৰত জাতি প্ৰথা হৈছে ভাৰতীয় সমাজৰ অনন্য বৈশিষ্ট্য। অন্য আন সমাজতো জাতি প্ৰথাৰ প্ৰচলন থকাৰ উদাহৰণ আছে যদিও, আমাৰ দেশত এই প্ৰথাক কঠোৰভাৱে মানি অহা হৈছিল। জাতি প্ৰথা আমাৰ দেশত কেতিয়া আৰম্ভ হৈছিল, সেই বিষয়ে সঠিককৈ কোৱা টান। কিন্তু বৈদিক যুগত ব্ৰাহ্মণ, ক্ষত্ৰিয়, বৈশ্য আৰু শূদ্ৰ—এই চাৰিটা বৰ্ণৰ লোকৰ বিষয়ে উল্লেখ আছে। গুণ আৰু কৰ্মৰ ভিত্তিত সেই সময়ৰ লোকক এই চাৰিটা ভাগত ভাগ কৰা হৈছিল। সাম্প্ৰতিক কালত এই চাৰিটা বৰ্ণৰ ভিতৰতে বিভিন্ন জাতি আৰু উপজাতিৰ সৃষ্টি হৈছে। পৰ্তুগীজ Casta শব্দৰ পৰা ইংৰাজী Caste শব্দৰ উৎপত্তি হৈছে। ইংৰাজী Caste শব্দৰ অসমীয়া প্ৰতিশব্দ হৈছে জাতি। Caste শব্দৰ অৰ্থ হৈছে জন্ম (breed)। অৰ্থাৎ জন্মৰ জৰিয়তে জাতি নিৰ্ণয় কৰা হয়। ব্ৰাহ্মণৰ পৰিয়ালত জন্মগ্ৰহণ কৰা কেঁচুৱা ব্ৰাহ্মণ হিচাবে পৰিচিত হয় আৰু শূদ্ৰৰ পৰিয়ালত জন্মগ্ৰহণ কৰা কেঁচুৱা শূদ্ৰ হিচাবে পৰিচিত হয়। উচ্চ শিক্ষা লাভ কৰি, সম্পত্তি লাভ কৰি, উচ্চ পদৱী লাভ কৰি, যশস্যা অৰ্জন কৰি জাতিৰ পৰিবৰ্তন কৰিব পৰা নাযায়। অৰ্থাৎ জাতি হৈছে এটা নিশ্চিত ব্যৱস্থা।

জাতি কাক বোলে? (What is a Caste ?) **:** জাতিৰ বিষয়ে চিন্তাবিদসকলে নিজৰ নিজৰ ধাৰণা আগবঢ়াইছে। কুলী (Cooley)-ৰ মতে সামাজিক শ্ৰেণী এটা বংশানুক্ৰমিক হ'লে, তাক জাতি বুলিব পাৰি। গ্ৰীণ (Green)-ৰ মতে সামাজিক স্তৰীকৰণ ব্যৱস্থাত এক শ্ৰেণীৰ মানুহে যেতিয়া ওপৰৰ শ্ৰেণীৰ মানুহত পৰিণত হ'ব নোৱাৰে, নাইবা তলৰ শ্ৰেণীৰ মানুহত পৰিণত হ'ব নোৱাৰে, তেতিয়া সেই শ্ৰেণীৰ মানুহক এটা জাতিৰ মানুহ হিচাবে অভিহিত কৰা হয়। বাৰষ্টেদ (Bierstedt)-ৰ মতে সামাজিক শ্ৰেণীবোৰৰ মাজত গতিশীলতা বন্ধ হোৱা শ্ৰেণী ব্যৱস্থাক জাতি বোলা হয়। মেকাইভাৰ (MacIver)-ৰ মতে মৰ্যাদা যেতিয়া এনেদৰে পূৰ্ব নিৰ্ধাৰণ কৰা হয় যাতে মানুহে ইয়াক সলনি কৰিব নোৱাৰে, তেতিয়া সেই শ্ৰেণীৰ লোকে জাতি হিচাবে স্বীকৃতি পায়। ৰিছলে (Risley)-ৰ মতে একেজন পূৰ্বপুৰুষৰ বংশধৰ হিচাবে দাবী কৰা আৰু একে বংশগত বৃত্তি অৱলম্বন কৰা লোকৰ সমষ্টিয়ে হৈছে জাতি। অৰ্থাৎ যি জনগোষ্ঠীৰ এক নিৰ্দিষ্ট পূৰ্বপুৰুষৰ পৰা উৎপত্তি হয়, যি সকল লোকৰ মাজত বৈবাহিক সম্পৰ্ক স্থাপন কৰাত বাধা নাথাকে, যি সকল লোকৰ লগত একেলগে আহাৰ গ্ৰহণ কৰা আৰু একেলগে মিলা-মিছা কৰাত বাধা নাথাকে, আৰু যি সকল লোকে একে ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰে আৰু একে ধৰ্মীয় উৎসৱত অংশগ্ৰহণ কৰে, তেনে ব্যক্তিসমষ্টিকে জাতি বোলা হয়।

Scanned with CamScanner

welfare of their member. During 1960s and 70s, castes were treated as vote bank, through their significance was not felt in the foreground. However, at the time of election, both national and regional political parties often select the candidates in accordance with the caste-composition of respective constituencies. Different caste combinations to draw votes from different sections of society are apparent in their choice of candidates. This has resulted in emergence of vote-bank politics which is facilitated by democratic system of government. As such there has emerged many new caste based organizations, and are playing dictating role in Indian politics. This has been followed by a growing polarization along caste lines and demands for greater quotas and benefit.

Caste considerations play a decisive role in the formation of the Central as well as the State Cabinets, where adequate representations are given to the Scheduled Castes, Scheduled Tribes, Sikhs, Muslims, Brahmans, Rajputs, Jats and so on. Thus, as S. N. Sadasivan claims that caste 'has fractionalized national politics and caste breeds caste parties'. According to him, there are clear caste based differences in the leadership of all major parties and the actual force 'behind every defection, every faction, every splinter group and every new formation of party is invariably a Caste or Combination of Castes.'

The Politics of Reservation

The constitution of India tries to create a democratic state based on justice and equality. As such the unprivileged bunches of castes were given protection by fundamental rights. Besides this, to empower these people, the constitution of India provided reservation of seats for Scheduled Castes and Scheduled Tribes in government education institutions and also legislature at all levels. The relevant Constitutional Provisions providing reservation include:

Article 46 Directive Principles) Promotion of educational and economic interests of Scheduled Castes, Scheduled Tribes and other weaker sections.

Article 330 Provides reservation of seats in the Lok Sabha.

Article 332 Provides reservation of seats in State Legislatures.

Article 243D Provides reservation in Panchayati Raj Institutions (The Article was inserted under 73rd Constitutional Amendment Act, 1993).

Article 243T Provides reservation of seats in Municipalities (The Article was inserted under 74th Amendment Act 1993).

Article 335 Provides reservation in services though in accordance with maintenance of efficiency of administration.

Article 334 This provision was made only for a temporary period of ten years and was to be reviewed after ten years of the commencement of the Constitution. The provision was later extended by 8th, 23rd, 45th, 62nd and 79th Amendments Acts, each time for another ten years extending it up to 2010.

Besides them some other Constitutional Amendments have been passed. Some of them are:

77th Amendment Refers to reservation in promotions.

determines his status in life.

2. **Restriction on Food Habits :** The second element of caste is its prescription of certain kinds of food for different castes. For instance, a Brahmin is not permitted to eat non-vegetarian food. Kshatriyas and Vaishyas are also forbidden to take certain kinds of foods as beef, but Shudras have the liberty to consume any type of food.

3. **Caste is Endogamous :**Endogamy is the most important element of caste system. Westermark considers it to be a chief characteristics of the caste. According to this each one must marry within his own caste and within the sub-group if there be any in that caste. The system hasbecome so rigid that inter-caste marriages have become too difficult, because two persons belonging to two different castes differ in food habits, cultural habits etc. The violation of the rule of endogamy i.e marrying outside the caste would mean ostracism and loss of caste.

4. **Hierarchical Social Structure :** The caste structure of the society is hierarchy or system of subordination held together by the relations of superiority and inferiority at the apex of which are Brahmins and at the lowest rung are the shudras. The relative position that a person occupies in the caste hierarchy is mostly determined by its relations to the Brahmins. Thus, the highest caste is that from whom a Brahmin will accept food. The next is that caste from whom the three twice born castes, Brahmins, Kahatriyas and Vaishyas may accept food. At the lowest are those castes from whom the higher castes cannot accept any food or drink, not even they may be touched without contamination-hence their hierarchy the Brahmins enjoy a number of social and religious privileges while they suffer a series of disabilities.

5. **Occupation is Fixed :** Every caste regards some occupation as its own hereditary and exclusive calling and tries to debar the others from exercising it. The original and exclusive occupation of Brahmins was to perform priestly duties. The Kshatriyas and Vaishyas were to occupy themselves with defence and commerce and the functions of Shudras were to serve the other three castes. In course of time many adjustments and changes have, however, been made in these rigid pursuits of occupations.

Members of a particular caste are expected to follow the caste occupation. The abandonment of heredity occupation is not thought to be right. No caste would allow its members to take to any occupation which was either degrading. Some occupations are considered to be superior and sacred while certain others degrading and inferior.

THEORIES OF CASTE SYSTEM

1. **Traditional Theory**

According to this theory, the caste system is of divine origin and it is extension of the varna system. Chatura varnas were originated from the body of Bramha

- Brahmins (mainly teachers and intellectuals) is on top of Varna hierarchy and came from Brahma's head.
- Kshatriyas (the warriors and rulers) came from his arms.

Scanned with CamScanner